

ЕКОЛОГІЧНІ ЦІННОСТІ ЯК ЧИННИК МОТИВАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ (ДОСВІД СУЧАСНОГО ЄС)

ENVIRONMENTAL VALUES AS A FACTOR OF MOTIVATION IN THE ACTIVITIES OF POLITICAL INSTITUTIONS (EXPERIENCE OF THE CONTEMPORARY EU)

Кондратова М.В.,

аспірантка кафедри політології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Вивчаються зміни значення та підходи до закріпленням настанов захисту навколишнього природного середовища в національному законодавстві та в практиці діяльності міжнародних організацій. Робиться уточнення специфіки політичного відстоювання позицій захисту бізнесу від «надмірних регламентацій» та оподаткування екологічно шкідливої діяльності. Розкриваються питання інституційної спроможності різних політичних акторів у просуванні екологічних цінностей, ухваленні екологічних рішень тощо. Встановлюються тенденції до обмеження дієвості екологічних норм, намагання неформальним чином амортизувати ефект від наднаціональних угод на рівні конкретних країн. Обговорюються прояви зростання уваги до здійснення екологічних проєктів, яке вимагає зважених та ефективних політичних рішень, а також ретельного аналізу сильних і слабких сторін. У статті використані актуальні методичні засоби сучасної політології (порівняльний та неінституційний) та загальнонаукові методи (гіпотетико-дедуктивний, наукового абстрагування). З'ясовуються політичні наслідки просування екологічного порядку денного є умови ведення бізнесу та розвитку економіки, які ґрунтуються на засадах сталого розвитку. Досліджуються чинники, які спонукають політичні інститути до конкретних дій для формування політико-інституційної основи поширення екологічних цінностей в суспільстві. Розкрито значення консенсусу щодо визнання екологічних пріоритетів нагальними та імперативними для політичних рішень дає змогу передбачення змісту конкретних спільних проєктів та пропозицій співпраці. Виявляються особливості інституційне забезпечення просування екологічних цінностей спирається на підтримку загальних принципів протидії забрудненню природи та її відновлення. Встановлено значення конкретних суб'єктів прийняття рішень та розподілу обов'язків щодо впровадження екологічних проєктів між різними рівнями врядування, яке слугує прикладом постійної оптимізації мотивації діяльності політичних інститутів у сфері охорони довкілля. Досліджуються відомості щодо удосконалення природоохоронного законодавства на постійній основі. Визначається їх спрямованість на скорочення ресурсів, витратності життєдіяльності країн Європейського Союзу. З'ясовуються спроможність сучасних політичних інститутів до реалізації стратегічних пріоритетів сталого розвитку, яка визначає правильність політичного курсу та успішність впровадження конкретних проєктів. Вивчено спрямування зусиль політичних лідерів, партій та громадських рухів на підтримку екологічної проблематики «на верхніх щаблях» актуального політичного дискурсу. Зроблено висновок про впровадження цінностей захисту навколишнього природного середовища безпосередньо до економічної політики держав та принципів розбудови новітньої економічної інфраструктури.

Ключові слова: екологічні цінності, цілі сталого розвитку, політичні актори, політична комунікація, політичний порядок денний, екологічна політика ЄС.

Changes in meaning and approaches to enshrining guidelines for the protection of the natural environment in national legislation and in the practice of international organizations are studied. The specifics of the political advocacy of business protection positions against “excessive regulations” and taxation of environmentally harmful activities are clarified. Issues of the institutional capacity of various political actors in the promotion of environmental values, adoption of environmental decisions, etc. are revealed. Tendencies are being established to limit the effectiveness of environmental regulations, efforts to informally amortize the effect of supranational agreements at the level of specific countries. Manifestations of growing attention to the implementation of environmental projects, which requires balanced and effective political decisions, as well as a careful analysis of strengths and weaknesses, are discussed. The article uses current methodological tools of modern political science (comparative and neo-institutional) and general scientific methods (hypothetical-deductive, scientific abstraction). The political consequences of the promotion of the environmental agenda are clarified, as are the conditions for conducting business and developing the economy, which are based on the principles of sustainable development. Factors that prompt political institutions to take specific actions to form a political-institutional basis for the spread of environmental values in society are investigated. The revealed significance of the consensus regarding the recognition of environmental priorities as urgent and imperative for political decisions enables the prediction of the content of specific joint projects and proposals for cooperation. Distinctive features of the institutional support for the promotion of ecological values are based on the support of the general principles of combating the pollution of nature and its restoration. The importance of specific decision-making subjects and the distribution of responsibilities for the implementation of environmental projects between different levels of government is established, which serves as an example of constant optimization of the motivation of political institutions in the field of environmental protection. Information on the improvement of environmental protection legislation is being studied on an ongoing basis. Their focus on reducing resources and cost of living in the countries of the European Union is determined. The ability of modern political institutions to implement strategic priorities of sustainable development is clarified, which determines the correctness of the political course and the success of the implementation of specific projects. The direction of the efforts of political leaders, parties and public movements to support environmental issues “at the top levels” of the current political discourse is studied. A conclusion was made about the introduction of the values of environmental protection directly to the economic policy of states and the principles of building the latest economic infrastructure.

Key words: environmental values, sustainable development goals, political actors, political communication, political agenda, EU environmental policy.

Постановка проблеми. Просування екологічних цінностей та цілей сталого розвитку до політичного порядку денного вже має тривалу історію. Водночас в умовах глобалізації змінюється значення та підходи до закріплення настанов захисту навколишнього природного середовища в національному законодавстві та в практиці діяльності міжнародних організацій. Політичні відносини, які складаються в рамках ухвалення рішень, що впливають на екологічний сектор, не є простим. На макрорівні акторами політико-екологічних обговорень виступають об'єднання підприємств, транснаціональні корпорації, впливові індивідуальні суб'єкти економічної діяльності. Вони відстоюють позицію захисту бізнесу від «надмірних регламентацій» та оподаткування екологічно шкідливої діяльності. Цей порядок денний вони намагаються просувати до діяльності політичних партій, та інституту груп інтересів. На противагу цим зусиллям, екологістські партії та рухи намагаються захистити вже ухвалені регламентації та посилити їх вплив на суб'єктів розвитку індустрії, інвестування, інфраструктурного планування тощо. За таких умов набуває актуальності питання інституційної спроможності різних політичних акторів у просуванні екологічних цінностей, ухваленні екологічних рішень тощо.

Сучасний ЄС має досить розгалужену систему регулювання екологічної безпеки. Проте існують певні нюанси в практиці впровадження екологічних норм в нових державах членах. Також існують тенденції до обмеження дієвості екологічних норм, намагання неформальним чином амортизувати ефект від наднаціональних угод на рівні конкретних країн. Для сучасної України, яка потерпає від неспровокованої військової агресії, актуальним є питання інноваційних векторів відновлення пошкодженої інфраструктури. Принципи цього відновлення мають враховувати європейські практики, заздалегідь передбачати політичні ризики щодо адекватності запровадження інституційних і нормативних змін.

Аналіз публікацій. Співвідношення процесів захисту довкілля та політико-інституційних взаємодій цікавить низку сучасних зарубіжних вчених. Зокрема, Дж. Фріден розглядає політичну економію економічної політики [5], колектив авторів, до якого входять Дж. Паттерсон, К. Шульдц, Дж. Верворт, С. ван дер Хель, О. Відерберг, К. Адлер, М. Херлберт, К. Андертон, М. Сеті, А. Барау здійснив комплексне дослідження управління та політики трансформацій у напрямі стійкості [8], А. Стірлінг вивчає прогрес плюралізації в умовах інтегративних переходів до трансформаційного різноманіття [9], Х. Телен розкриває специфіку інституційних змін в розвинених політичних економіях [10], китайські дослідники Л. Ван,

Д. Конг та Дж. Чжан аналізують політичне просування місцевих чиновників та їх опір корпоративним інноваціям [11]. Поряд з цим, потребують окремого розгляду особливості політико-інституційної взаємодії в рамках впровадження спільної екологічної політики ЄС та просування екологічних цінностей.

Метою статті є з'ясування специфіки політичних взаємодій в рамках впровадження спільної екологічної політики ЄС та просування екологічних цінностей в європейських державах. Завданням статті є специфічна позиція політичних акторів та їх інституційної спроможності в рамках просування екологічних цінностей та європейських цілей сталого розвитку.

Основний зміст. В сучасному світі дедалі більше зростає увага до екологічних проєктів. Їх здійснення вимагає зважених та ефективних політичних рішень, а також ретельного аналізу сильних і слабких сторін. Політичні інститути (як державні органи, так і політичні актори та суб'єкти політичного представництва) намагаються вплинути на впровадження екологічних ініціатив у той чи інший спосіб. При цьому з ідейної точки зору доцільність просування екологічних цінностей в політичній сфері не викликає значних дискусій. Як справедливо зазначає український науковець В. Загорський, «проголошений Україною курс на європейську інтеграцію, передбачає адаптацію вітчизняного природоохоронного законодавства та запровадження сучасних підходів до забезпечення екологічної безпеки відповідно до принципів Європейського Союзу» [1].

Єдність підходів до реалізації екологічних проєктів та просування екологічних цінностей зумовлена формуванням інституційної кооперації на наднаціональному рівні в сучасному ЄС. Разом з цим, важливим тлом для просування екологічного порядку денного є умови ведення бізнесу та розвитку економіки, які ґрунтуються на засадах сталого розвитку. Їх загальне визнання на сучасному етапі є потужним мотивуючим чинником діяльності політичних інститутів. Згідно з вірною думкою В. Загорського, «на європейському континенті вимоги до інтенсивності співробітництва між країнами є особливо важливими, оскільки Європа виступає як єдиний континентальний комплекс, складові частини якого (окремі природно-географічні пояси і зони, природно-господарські територіальні комплекси) об'єднані системою природно-екологічних зв'язків. Цілісність природного середовища Європи вирішальною мірою залежить від наявності і ступеня ефективності співробітництва між країнами, проведення ними загальної узгодженої екологічної політики, відповідної єдності і спільності їхніх природних умов» [1].

Посилення співпраці України з країнами ЄС вимагає адекватного оцінювання значення екологічної адженди для подальшої співпраці. Це вимагає від політичних інститутів (як державних, так і громадських) конкретних дій для формування політико-інституційної основи поширення екологічних цінностей в суспільстві. Як слушно стверджує В. Загорський, «на сьогодні відбувається руйнування старих державних структур, а правова основа та досвід формування цілісної системи сталого розвитку країни практично відсутні. Тому необхідно розібратися в системі формування і реалізації еколого-економічної політики держави, визначити стан, у якому перебуває сфера охорони навколишнього середовища, можливі напрями забезпечення пріоритетності її розвитку» [1].

Аналіз нормативно-правових актів сучасного ЄС засвідчує системний характер впровадження екологічних змін. Консенсус щодо визнання екологічних пріоритетів нагальними та імперативними для політичних рішень дає змогу передбачення змісту конкретних спільних проєктів та пропозицій співпраці. Як стверджується в «Політиці ЄС у сфері Охорони Довкілля», «важливим документом у галузі охорони довкілля стала Оргуська Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, підписана 25 червня 1998 року. Відповідно до положень Конвенції державам – учасницям Конвенції гарантуються права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Крім того, держави повинні забезпечити умови, за яких посадові особи та державні органи надавали б громадськості допомогу та орієнтували її в отриманні доступу до інформації, сприяли участі в процесі прийняття рішень і в одержанні доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» [2].

Адекватність розуміння вимог охорони довкілля та посилення уваги до захисту екологічного порядку денного впливає на бізнес-середовище. Інституційне забезпечення просування екологічних цінностей спирається на підтримку загальних принципів протидії забрудненню природи та її відновлення. На думку Ю. Шабардіної, «одним із ключових принципів, на яких заснована екологічна політика ЄС, є принцип «забруднювач платить», який несе у собі попереджувальну дію щодо випадків порушення стандартів екологічної безпеки і тим самим сприяє реалізації цілей та впровадженню відповідної політики ЄС у цій сфері» [3].

Корисним для розуміння особливостей просування екологічних цінностей є розуміння специфіки міжінституційних взаємодій в рамках формування екологічної політики. Визначення конкретних суб'єктів прийняття рішень та розпо-

діл обов'язків щодо впровадження екологічних проєктів між різними рівнями врядування слугує прикладом постійної оптимізації мотивації діяльності політичних інститутів у сфері охорони довкілля. Як зазначає Ю. Шабардіна, «корисним може бути досвід держав-членів Європейського Союзу, національні уряди яких, в процесі децентралізації влади передали широке коло повноважень з охорони довкілля регіональним та місцевим органам самоврядування» [3].

Принципи загальноєвропейської екологічної політики відкривають широкий простір для діяльності політичних інститутів з підготовки про-екологічних рішень. Зокрема, йдеться про глибокий аналіз наслідків економічних проєктів для довкілля та мотивацій поведінки суб'єктів ухвалення рішень. Йдеться про прямі зобов'язання щодо оцінювання ризиків та утримування від дій, які можуть порушувати екологічну рівновагу. Гідно з документами ЄС, «екологічна політика ЄС базується на принципах попередження, запобігання та усунення забруднення у джерелі, а також на принципі «забруднювач платить». Принцип обережності – це інструмент управління ризиками, який можна використовувати, коли існує наукова невизначеність щодо підозрюваного ризику для здоров'я людей або навколишнього середовища, що впливає з певної дії чи політики. Наприклад, якщо виникнуть сумніви щодо потенційно шкідливого впливу продукту, і якщо – після об'єктивної наукової оцінки – невизначеність зберігається, можуть бути дані інструкції щодо припинення розповсюдження продукту або видалення його з ринку. Такі заходи мають бути недискримінаційними та пропорційними, і їх необхідно переглянути, як тільки буде доступна наукова інформація» [4].

Консолідовані зусилля сучасних політичних інститутів ЄС спрямовані на підтримку наявного стану природоохоронних заходів та економіко-екологічної рівноваги. Удосконалення природоохоронного законодавства є постійним процесом, спрямованим на скорочення ресурсів витратності життєдіяльності країн Європейського Союзу. Важливим є також чітке визначення проміжних та кінцевих цілей екологічної політики. Згідно з принципами екологічної політики ЄС, «інтеграція екологічних проблем в інші сфери політики ЄС стала важливою концепцією в європейській політиці, оскільки вона вперше виникла з ініціативи Європейської ради, що відбулася в Кардіффі в 1998 році. В останні роки інтеграція екологічної політики досягла значного прогресу, наприклад, у галузі енергетичної політики, що відображено в паралельній розробці кліматичного та енергетичного пакету ЄС або в Дорожній карті переходу до конкурентоспроможної низьковуглецевої економіки до 2050 року» [4].

Підтримка екологічних цінностей демократичними суспільствами Європи має вирішальне значення для електорального успіху конкретних політичних сил. Незважаючи на різні результати політичної діяльності зелених партій, вони перебувають в «топі» успішних політичних сил країн ЄС. За даними Дж. Неветта, «на нещодавніх національних виборах партії зелених, які колись висміювалися багатьма як «ідеалістичні хіпі», збільшили свою частку голосів у 13 європейських країнах. У шести з цих країн – Австрії, Бельгії, Фінляндії, Ірландії, Люксембургу та Швеції – зелені партії мають частку влади в коаліційних урядах» [7].

Увага сучасних політичних інститутів до стратегічних пріоритетів сталого розвитку визначає правильність політичного курсу та успішність впровадження конкретних проєктів. Досягнення економіко-екологічної рівноваги забезпечується на основі визнання доцільним утримання від забруднення та використання шкідливих для довкілля технологій. Політичні сили формують середовище, в якому повернення до старих методів екстенсивного розвитку економіки не є можливим. Як зазначає Дж. Неветт, «у всіх цих випадках «зелені» тиснуть на своїх партнерів, щоб вони ухвалили більш амбітні цілі щодо зниження викидів вуглецю. В інших країнах зелені мери Амстердама та Будапешта прагнуть до вуглецевої нейтральності до 2050 та 2030 років відповідно – щоб збалансувати парникові гази, що викидаються та поглинаються їхніми містами» [7].

Проєкти та програми, спрямовані на виключення з технологічних ланцюгів енергетики та виробництва вуглецевих енергоносіїв спираються на значну підтримку в сучасному європейському суспільстві. Політичні лідери, партії та громадські рухи спрямовують зусилля на просування екологічної проблематики до «верхніх щаблів» актуального політичного дискурсу. Згідно з Дж. Неветтом, «перебуваючи в Шотландії, Партія зелених реалізує план декарбонізації опалення вартістю 33 мільярди фунтів стерлінгів (45 мільярдів доларів) у рамках угоди про розподіл влади в уряді країни» [7].

Амбітність цілей європейських політичних партій зеленого спрямування проявляється в їх публічній позиції щодо підсумків політичних кампаній. Вони мають на меті серйозні результати, які можуть безпрецедентно посилити позиції екологічних цінностей в багатьох країнах сучасної Європи. Як обґрунтовано вважає Дж. Неветт, «незважаючи на успіх німецьких зелених на виборах, навіть спів-лідер пані Бербок визнала, що вони не витримали рейтингів попереднього опитування громадської думки: «Ми хотіли більшого. Ми цього не досягли» [7].

Успіх європейських зелених партій засвідчив, що екологічні цінності є універсальними та мають

високу мобілізаційну спроможність. В електоральному плані екологічна проблематика залишається актуальною попри кризу COVID-19 та військові події в Україні. Це свідчить про фундаментальні перетворення в структурі громадської думки сучасного ЄС. Згідно з даними Дж. Макбрайда, «у 2000-х і 2010-х роках зелені партії все більше проникали в європейський мейнстрім. Індуліс Емсіс з Латвії став першим прем'єр-міністром від партії зелених у 2004 році, а зелені увійшли до урядів у Бельгії, Франції, Італії та інших країнах. До 2022 року, коли основні партії продовжували втрачати популярність, а зміни клімату зростали як проблема виборців, зелені партії були в національних урядах Австрії, Бельгії, Фінляндії, Німеччини, Ірландії та Люксембурга» [6].

Наявність екологічних екстремістів в низці країн ЄС свідчить про те, що в окремих суспільствах існує невдоволення реальним станом економіко-екологічної рівноваги. Частина політичних та громадських діячів зеленого руху вважає за доцільне вдатися до радикальних дій з метою привернення уваги до глобальних екологічних проблем людства. Як вказує Дж. Макбрайд, «Найбільш фундаментальні дебати зосереджені на самій природі руху. Деякі розглядають це насамперед як активістську діяльність, спрямовану на прямі дії та громадянську непокору. Прикладом такої діяльності є група еко-диверсантів «Earth First!». Інші вважають за краще більш традиційну виборчу стратегію. Це відбулося в Німеччині між «реалосомами», або поміркованими, і «фундисами», або радикалами. Прикладом останніх стала засновниця зеленої партії Західної Німеччини Петра Келлі, яка вважала її «антипартійною партією», але бачення якої значною мірою програло поміркованим, особливо після вступу Фішера до уряду в 1998 році» [6].

Сучасні мотиви діяльності політичних інститутів щодо просування екологічних цінностей характеризуються значним різноманіттям. Вони включають пріоритети державної політики, електоральної привабливості політичних сил, ідейні засади рухів громадського представництва тощо. Водночас всі вони в цілому сприяють актуалізації екологічної проблематики в цілому та екологічних цінностей зокрема.

Висновки. Таким чином, інституційна спроможність сучасних європейських екологічних політичних сил є досить високою. В країнах «старої Європи» зелені партії є постійними партнерами урядових коаліцій в рамках парламентських демократій. Завдяки цьому цінності захисту навколишнього природного середовища впроваджується безпосередньо до економічної політики держав та становлять принципи розбудови новітньої економічної інфраструктури. В країнах Центральної та Східної Європи, а також у балканських країнах

зелені партії перебувають на периферії політичного спектру. Вони намагаються привернути до себе увагу гучними публічними акціями. В цілому просування екологічних цінностей та цілей сталого розвитку в кожній окремій державі сучасної Європи підпорядкована умовам економічного зростання та рівню добробуту населення. В умовах пандемії COVID-19 політична актуальність екологічних цінностей значно знизилася. Екологічні рухи та індивідуальні інформаційні актори намагаються підтримувати інтерес суспільства до екологічної проблематики.

В нових членах ЄС спостерігається тенденція до формального ухвалення екологічних стандартів ЄС за умови потужної матеріальної фінансової та консультативної підтримки. Інститути публічної влади виступають основними чинниками закріплення

екологічних цінностей в законодавстві та практиках соціально-економічного розвитку. Це проявляється в утриманні від шкідливих для навколишнього природного середовища економічних проєктів, забезпеченні підтримки регламентів щодо поводження з відходами та інших комунальних практик.

Для сучасної України важливим є досвід досягнення порозуміння між провідними політичними акторами стосовно реалізації цілей сталого розвитку. Ідеться як про потужних власників виробничих активів, так і про місцеві громади. Діалог цих суб'єктів вимагає потужної інституалізації та розширеної підтримки. Перспективи подальшого вивчення теми, порушеної в даній статті, є виявлення політичних практик, які сприяють утвердженню екологічних цінностей у демократичному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загорський В. С. Екологічна політика ЄС і проблеми формування системи екологічного управління в Україні. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20143\(107\)/sep20143\(107\)_210_ZahorskyyVS.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20143(107)/sep20143(107)_210_ZahorskyyVS.pdf)
2. Політика ЄС у сфері охорони довкілля. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_2971
3. Шабардіна Ю.В. Екологічна політика Європейського Союзу в контексті посилення інтеграційних процесів в Україні. URL: <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/119.pdf>
4. Environment policy: general principles and basic framework. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/71/environment-policy-general-principles-and-basic-framework>
5. Frieden J. The political economy of economic policy. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/fandd/issues/2020/06/political-economy-of-economic-policy-jeff-frieden>
6. McBride J. How Green-Party Success Is Reshaping Global Politics. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/how-green-party-success-reshaping-global-politics>
7. Nevett J. How green politics are changing Europe. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58910712>
8. Patterson J., Schulz K., Vervoort J., van der Hel Sandra, Widerberg O., Adler C., Hurlbert M., Anderton K., Sethi M., Barau A. Exploring the governance and politics of transformations towards sustainability. *Environmental Innovation and Societal Transitions*. 2017. Vol. 24. P. 1–16.
9. Stirling A. Pluralising progress: from integrative transitions to transformative diversity *Environ. Innov. Soc. Transit.* 2011. No. 1. P. 82–88.
10. Thelen H. Institutional change in advanced political economies. *British Journal of International Relations*. 2009. Vol. 47 (3). P. 471–498.
11. Wang L., Kong D., Zhang J. Does the Political Promotion of Local Officials Impede Corporate Innovation? *Emerging Markets Finance and Trade*. 2021. Vol. 57, Issue 4. P. 1159–1181.